

Tekenen in de Tijd 190

12-18 maart 2023

Aan het begin van de Boekenweek reflecteert Erik Borgman over de Bijbel en de vele andere boeken. Ze moeten volgens hem de vrijheid hebben te zeggen wat zij menen dat gezegd moet worden. Opdat zij ons steeds opnieuw onszelf leren kennen en wij kunnen veranderen.

We hebben toch ook geen broekenweek? Of een schoenenweek? Juist voor een boekenverslinder als ik is de Boekenweek een vreemd fenomeen. Voor mij is elke week boekenweek, elke maand boekenmaand, elk jaar boekenjaar – wat zou het anders zijn?! Het WereldWijdeWeb kan wat mij betreft op geen enkele manier op tegen een boekenkast, of zelfs maar een enkel boek.

Juist het feit dat het niet zomaar toegankelijk is, maakt een boek intrigerend. Wat mij betreft geen verleidelijke omslag, geen illustraties die de aandacht trekken, geen bewegende beelden. De eentonig ogende reeksen van zwarte tekens op een witte ondergrond, regel naar regel, vele bladen lang zijn mij genoeg. Want door je de kleine inspanning die het lezen van de tekst betekent, kan alles gaan schuiven en het leven ingrijpend veranderen. Een boek is voor mij daarom een voor de hand liggend beeld voor een gelovige visie op de wereld. Het is beschikbaar, er is niets geheimzinnigs aan en de benodigde basisvaardigheden om er toegang toe te krijgen beheersen in onze omgeving de meeste mensen wel. Toch zoeken velen hun heil liever elders, maar voor degenen die het boek van het geloof werkelijk binnengaan, tonen zich steeds onverwachte verbanden, onvermoede hoogten en diepten.

‘Waardig bent U om het boek te nemen en zijn zegels te verbreken’, klinkt er in Openbaring (5,9) als lofzang aan ‘het lam als geslacht’ dat op de troon is gezeten. Het boek staat voor de geschiedenis en het lam voor Jezus Christus. Hij heeft het alfabet en de grammatica van de geschiedenis gekraakt en haar leesbaar gemaakt. Dit alfabet en deze grammatica laten zich ultrakort als volgt samenvatten: verhuld door alle vervolging, dreiging en geweld getuigt alles wat plaatsvindt van Gods onoverwinnelijke liefde.

Thema van de Boekenweek van dit jaar is: ‘Ik ben alles’. De Stichting Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek, die de Boekenweek organiseert, wil hiermee niet een nieuw ik-tijdperk introduceren. Integendeel, de stelling is juist dat het lezen van boeken helpt te ontdekken dat iedereen ook eigenschappen van anderen in zich heeft. Op de website zegt het CPNB het als volgt:

Juist een boek stelt ons in staat onszelf en anderen beter te leren kennen. We herkennen en erkennen dat wat we al wisten. En we verkennen de rekbaarheid van onze identiteit. Door in de huid te kruipen van karakters die we niet zijn of kennen. En door ons onder te dompelen in culturen, geloofsovertuigingen, seksualiteiten of leefwijzen die de onze (nog) niet zijn. Verzonken in een boek is je identiteit even grenzeloos als je inlevingsvermogen. Je bent alles wat je denkt. Je bent alles wat je voelt. Je bent alles wat je nastreeft, wat je liefhebt, waar je van droomt. Je bent alles.

Maar de actualiteit gaf de Boekenweek nog een tweede thema.

Eerder dit jaar trok Pim Lammers zich terug als schrijver van het gedicht voor de Kinderboekenweek. Vanwege een vijftien jaar oud verhaal werd hij beschuldigd van

het goedpraten van pedofilie. Dit leidde tot doodsbedreigingen aan zijn adres. Het CPNB stelde daarom het Boekenbal van vrijdagavond 10 maart in het teken van de vrijheid van de literatuur. Niet bang voor overstatement werd er op de gevel van de Amsterdamse Schouwburg, die tegenwoordig officieel Internationaal Theater Amsterdam heet, de zin geprojecteerd: 'De literaire vrijheid is ons grootste goed'. Pim Lammers droeg eenmalig zijn gedicht voor de Kinderboekenweek voor, dat hij al af had toen hij zich terugtrok. CPNB-directeur Eveline Aendekerk roemde de liefdevolle benadering van alle verschillende mensen in onze samenleving in Lammers kinderboeken en ze bedankte hem dat hij zijn gedicht 'juist hier, in de Schouwburg, het huis van de onbegrensde verbeelding, ten gehore wilde brengen.' Zij bracht het belang van de vrijheid van literatuur in verband met het oorspronkelijke thema van de Boekenweek:

Lang niet alle karakters die je tegenkomt passen. Maar dat schurende ongemak is nodig. Omdat het aanzet tot nadenken, tot voelen en omdat het de contouren van de eigen identiteit scherpt. Je bent niet wat je schrijft, maar je toetst wie je bent aan wat je leest.

Hopelijk verander je ook aan wat je leest. Want, zo zou ik zeggen, je bent niet alles, maar alles kan je doen ontdekken wie je zou willen, kunnen en onder de gegeven omstandigheden zou moeten zijn.

De naam van de CPNB-directeur is een mooi toeval: Aendekerk. Cultuur grenst altijd aan wat de kerk vanouds doet en in navolging van de Bijbelse geschriften schetsen, tekenen en schilderen boeken voor ons de wereld. Zo kunnen we steeds opnieuw leren wat onze plaats erin is en wie wij daarom zijn, kunnen zijn, zouden moeten zijn. Wij moeten opnieuw leren onze wereld vanuit een contemplatief standpunt te bekijken, schreef paus Franciscus kort na zijn verkiezing tot de hoogste ambtsdrager in de Rooms-Katholieke Kerk, deze maandag 10 jaar geleden. Dat wil zeggen dat we haar moeten leren zien 'vanuit een standpunt van het geloof dat de God ontdekt die in haar huizen, in haar straten, op haar pleinen woont'. Dit is wat de Bijbel ons leert, te midden van en in gesprek en debat met de vele andere teksten en boeken van onze cultuur.

Daarbij moeten er inderdaad zo weinig mogelijk beperkingen worden opgelegd. De Bijbel bevat voor iedereen wel iets om aanstoot aan te nemen. Te gewelddadig en te soft, te redelijk en te wild, teveel gericht op de mens en de mens teveel relativierend: het is de Bijbel allemaal verweten. Mensen die in de Bijbel hun oriëntatie vinden, zouden zich daarom moeten herkennen in de inzet voor literaire vrijheid. Die is niet ons hoogste goed, zoals het CPNB blijkbaar meent, maar wel onmisbaar om ons hoogste goed te bereiken: waarheid die vrij maak.

Erik Borgman, lekendominicaan
voorzitter van de programmaraad van het Huis van Dominicus te Utrecht